

Instrumentarium

część 1

materiał do nauki samodzielnej Pracowni Tradycji Polskiej
Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Szczecińskiej „Krağ”
Pałac Młodzieży — Pomorskie Centrum Edukacji w Szczecinie
Grupa: Krağ Senior 1, 16.11.2020 r.
Prowadzący: Artur Kotwas, Paweł Sokołowski

Handdine, akordeon, harmonia...

Handdine, prototyp akordeonu, zbudował w 1822 roku Fryderyk Buschmann. Akordeon we współczesnej postaci skonstruował w 1829 roku Cyrill Demian, w Wiedniu. Harmonia to instrument o bardzo wysokiej pozycji w polskiej kulturze tradycyjnej. Trafił na wieś dość późno, bo dopiero po pierwszej wojnie światowej. Na dobre zadomowił się w latach 30. i zaczął zastępować skrzypce w składach tradycyjnych kapel weselnych.

Harmonia była instrumentem drogim, bogato zdobionym grawerowanymi i kolorowanymi motywami oraz ażurowymi wycięciami. Odegrała bardzo istotną rolę w przemianach polskiej muzyki ludowej, mimo że jej popularność trwała stosunkowo krótko. Z ludowej praktyki wypierał ją akordeon, a później klawiszowe instrumenty elektroniczne.

Harmonia zapoczątkowała chyba największą rewolucję w muzyce wiejskiej. W historii muzyki ludowej ten epizod z harmonią trwał 15-20 lat, nie więcej. To jedno pokolenie. A konsekwencje ogromne. Po pierwsze, melodie, które były grane w skalach nietemperowanych, trzeba było przełożyć na język temperowanej harmonii. Czyli, krótko mówiąc, każdy z muzykantów musiał dokonywać takiego zabiegu jak Oskar Kolberg, kiedy pisał transkrypcję wiejskich melodii. Rozpoczął się wtedy zresztą również okres grania z nut. Zmienił się stosunek do muzykantów, którzy czuli się już profesjonalnymi artystami. Grali fokstroty, rumbi... Posiadali wiedzę tajemną – znali zapis nutowy.

Harmonia polska

W polskiej muzyce tradycyjnej występują dwa typy harmonii:

1. harmonia ręczna (*ciągana*) dwu- lub trzyczędowa;
2. harmonia pedałowa, zwana *pedałówką*.

Diatoniczne dwurzędówki, jak wskazuje ich nazwa, mają dwa rzędy klawiszy melodycznych, a także od osiem do dwunastu basów guzikowych. Cechą charakterystyczną tych instrumentów jest to, że wydają dwa różne dźwięki przy składaniu i rozciąganiu miecha. Mogło to stanowić pewną niedogodność dla muzykanta, dlatego większą popularność zdobyły trzyczędówki, w których problem ten został rozwiązany. Harmonia trzyczędowa, zwana też warszawską, ma – a jakże! – trzy rzędy klawiszy. W każdym rzędzie interwał między sąsiednimi klawiszami wynosi tercję małą, a cała klawiatura melodyczna układa się w skalę chromatyczną. Trzyczędówka ma zwykle dwadzieścia cztery guziki basowe.

[https://www.youtube.com/watch?v=Q_Fe
2ZVK518](https://www.youtube.com/watch?v=Q_Fe2ZVK518)

fragment wykonania utworu na harmonii.

Muzeum Ludowych Instrumentów
Muzycznych w Szekowicach

Harmonia pedałowa

Harmonia pedałowa, 24-basowa to polski instrument ludowy, który powstał z połączenia cech harmonii i fisharmonii (lub eoliny). Dźwięk uzyskuje się poprzez tłoczenie powietrza z oddzielnych miechów nożnych (pedałów) połączonych z korpusem metalową/mosiężną rurą i poprzez jednoczesne wybieranie melodii na klawiszach. Wprowadzenie pedałów odciążyło muzyków (lżejsza ręka, gra w pozycji siedzącej), a instrument zdobył popularność podczas wesel i zabaw wiejskich.

W harmoniach pedałowych wprowadzono dodatkowe udogodnienie, polegające na połączeniu miecha z pedałami nożnymi. Nożne tłoczenie powietrza znacznie odciążało lewą rękę harmonisty i umożliwiało, jak pisała etnomuzykolog Jadwiga Sobieska, „wielogodzinne granie na weselach przez dwa, trzy dni z rzędu”. Ręczne harmonie popularne były na Mazowszu po lewej stronie Wisły oraz w północnej Małopolsce – w Radomskim i na Kielecczyźnie. Pedałówki rozpowszechniły się zwłaszcza po prawej stronie Wisły, na Kurpiach i w Garwolińskim, a także na Podlasiu.

<https://www.youtube.com/watch?v=hMYPO2Z8aKA>

<https://www.youtube.com/watch?v=yo1vYPkuF7A>

- fragmenty wykonania utworu na harmonii pedałowej.

Heligonka – instrument z duszą

Heligonka przywędrowała na południe Polski w XIX wieku z głębi ówczesnych Austro-Węgier. Instrument szybko zadomowił się zwłaszcza na terenie Beskidu Żywieckiego, gdzie do czasów międzywojennych heligonka stała się równie popularna, jak w Czechach i na Słowacji, zarówno jako instrument solowy, jak i ważny składnik kapel góralskich. Wesoły dźwięk heligonki towarzyszył zarówno zapustom i biesiadom, jak i obrzędom związanym z okresem kolędowym, w tym barwnym korowodom przebierańców podczas tzw. Dziadów żywieckich. Mieszkańcy Żywiecczyzny dbają o podtrzymanie tradycji i popularyzację gry na heligonce. Organizowane są konkursy i przeglądy (m.in. w Węgierskiej Górze „Zagrojcies nom heligonki”), a w styczniu i lutym heligoniści towarzyszą grupom kolędniczym podczas imprezy folklorystycznej „Gody Żywieckie”.

<https://www.youtube.com/watch?v=RpoFw0peVI8>

prezentacja instrumentu „Heligonka”